

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	7
KISALTMALAR.....	11

GİRİŞ

1. Denemenin Kavramsal Boyutları.....	13
2. Bilim, Felsefe ve Edebiyatın Kesişme Noktasında Bir Tür: Deneme.....	16
3. Deneme Türünün Özellikleri ve Çeşitleri.....	30
4. Dünya Edebiyatında Deneme.....	38

5

TÜRK EDEBİYATINDA DENEME (1860-2010)

1. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Deneme (1860-1923).....	51
1.1. Tanzimat Sonrası Denemenin Kıyılarında.....	51
2. Cumhuriyet'ten Günümüze Deneme (1923-2010).....	60
2.1. Deneme Yolunda Somut Adımlar (1923-1940).....	61
2.2. Gelişen Tür Bilinci ve Denemenin Soluk Kazandığı Yıllar (1940-1960).....	69
2.3. Denemede Yeni Arayışlar ve İdeolojik Yönelimler (1960-1980).....	114
2.4. Günümüzde Deneme (1980-2010).....	181
3. Deneme Dalında Verilen Ödüller.....	245
SONUÇ.....	249
KAYNAKLAR.....	257

ÖN SÖZ

Edebi türler içerisinde içerik ve şekil bakımından kendine özgü özellikler taşıyan ve net sınırları çizilemeyen bir türdür deneme. Hemen her yazarın kendince bir deneme tanımı vardır. Çünkü deneme, kesin bir tanımı yapılamayan, birçok unsuru içinde barındıran, diğer disiplinlerle de bağ kurabilen, ele avuca sığmaz bir türdür. Bu nedenle deneme, edebiyatın “*haylaz çocuğu*” ya da “*hercai-havai*” bir tür olarak görülür. Geniş bir kültür ve hayat tecrübesi isteyen deneme; zekâ açıcı, seçkinci okur kitlesine hitap eden, sorular soran, sağlıklı düşünmeyi sınavan, üslubun amaç olduğu, özelliğin öne çıktığı, sanatlarla bilimler arasında köprü kuran özgür bir tür, zihinsel şiir ya da mükemmel bir eleştiri biçimi olarak da nitelendirilir. Bu türün birçok farklı disiplini ve özelliği içinde barındırabilmesi, onun için bir avantaj olsa da bu aynı zamanda denemenin arada kalmış, ihmal edilmiş, “*eşikte bekleyen bir tür*” olarak algılanmasına da neden olmuştur.

Dünya edebiyatında XVI. yüzyılın sonlarında deneme adıyla şekillenen ve Montaigne ile Fransız edebiyatından dünyaya açılan bu tür, Türk edebiyatında da Tanzimat sonrasında görülür. Bu dönemde henüz bir tür bilinciyle ortaya konulmayan deneme, ancak Cumhuriyet sonrasında deneme adıyla yazılmaya başlanır. Özellikle 1940 sonrasında başlı başına bir tür olarak algılanan deneme, gelişim sürecine de bu tarihten sonra girer. Nurullah Ataç, Sabahattin Eyuboğlu, Suut Kemal Yetkin, Nermin Uygur, Ahmet Hamdi Tanpınar, Sâlah Bırsel, Füsun Akatlı gibi isimler deneme türünün benimsenmesinde önemli bir rol üstlenirler. Edebiyatın diğer türlerinde isim yapmış şahsiyetlerin yanı sıra felsefeci ya da bilim adamı

kimliğine sahip isimlerin deneme türünde örnekler vermesi de türün çerçevesini genişletir.

Deneme; şiir, roman, hikâye, tiyatro, eleştiri gibi edebiyatın diğer türleriyle kıyaslanınca daha geri planda kalır. Söz konusu türler üzerinde çok sayıda araştırma ve inceleme yapılıyor olmasına rağmen son zamanlara kadar deneme üzerinde çok fazla yazılıp çizilmediği görülür. Bu bile türe yönelik algıyı ortaya koyar. Son yıllarda denemeyle ilgili kitap düzeyinde yapılan çalışmalarda bir artış göze çarpar. Bunlar arasında Gürsel Aytaç'ın *Deneme Üzerine Bir Karşılaştırmalı Edebiyat Çalışması*, Ali Galip Yener'in *Eleştiri Çağında Deneme* adlı kitapları kayda değerdir. Ayrıca Nesrin Mengi'nin hazırladığı *Yeni Türk Edebiyatında Bir Anlatı Türü Olarak Deneme* adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezi konuyla ilgili akademik bir çalışmadır. Ancak denemenin kavramsal boyutlarını, dünya edebiyatındaki seyrini ve özellikle de Türk edebiyatındaki tarihsel gelişim serüvenini ele alan bütünlüklü bir çalışmadan söz etmek mümkün değildir. Bu noktadan hareketle deneme türüne yönelik böyle bir çalışma yapma gereği duyduk.

Çalışmamızın birinci bölümünde denemenin kavramsal boyutları ele alındı. Daha sonra bilim, felsefe ve edebiyatın keşif noktasında beliren bir tür olarak denemenin bilimsel bir nesir mi, felsefi bir metin mi yoksa edebi bir söylem biçimi mi olduğuna yönelik düşünceler ortaya konuldu. Deneme türünün farklı yazarlar tarafından belirlenmeye çalışılan özelliklerine ve deneme çeşitlerine yönelik yapılan tasnif çalışmalarına yer verildi. Dünya edebiyatında bu türün ilk örneklerinin hangi tarihte kimler tarafından verildiği, diğer ülke edebiyatlarında nasıl yansıma bulduğu ve bu alanda öne çıkan isimlerin kimler olduğu üzerinde duruldu.

Çalışmamızın asıl bölümünü oluşturan Türk edebiyatında denemenin gelişimi; tarihsel süreç içerisinde o günün edebi-

yatını da belirleyen eğilimlere göre tasnif edilerek incelendi. Bu doğrultuda konu, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e” ve “Cumhuriyet’ten Günümüze” olmak üzere iki ana dönem ve bunların içinde yer alan alt dönemler içerisinde ele alındı. Tarihsel süreçte denemenin nasıl bir gelişim ve değişim geçirdiği; öne çıkan isimler, eserler, konular ve eğilimler üzerinden verildi. Bazı yazarlar, farklı dönemlerde eserler yayımladığı için hangi yazarın hangi dönemde değerlendirilmesi gerektiği hususunda yazarın ilk kitabını yayımlamış olduğu tarihi esas aldık ve diğer dönemlerde yayımlansa da bütün eserlerin dökümünü yazarın ilk zikredildiği yerde verdik. Aynı dönem içinde eser veren şahsiyetler, doğum tarihleri esas alınarak kronolojik bir şekilde sıralandı. Deneme yazarları ve eserleri hakkında olabildiğince diğer araştırma ve incelemelerden de yararlanılarak ayrıntılı bilgiler verildi. Üzerinde duramadığımız yazarların ise deneme kitaplarını, yayımlanış tarihleriyle birlikte ismen de olsa zikrettik. Böylece olabildiğince deneme türünde eser veren yazarları ve kitaplarını belirttik. Dönem-yazar-eser üzerinden deneme türüne yönelik tespitler yapmaya çalıştık.

Son bölümde deneme dalında verilen ödüllerin hangi yıllarda hangi eserlere verildiğine dair bir döküm yaptık.

Sonuç kısmında denemenin tarihsel dönemleri içerisindeki gelişim ya da değişim süreçlerine dair değerlendirmelere ve tespitlere yer verdik.

Kaynaklar kısmında yararlandığımız makale ve kitapları alfabetik olarak sıraladık.

Bu çalışma dolayısıyla öncelikle akademik hayata atılmamda etken olan Doç.Dr. Hüseyin Çelik’e; insani ve akademik anlamda kendisinden çok şey öğrendiğim hocam Prof. Dr. Ramazan Kaplan’a; bu konuyu çalışmam hususunda beni yönlendiren ve eleştirileriyle katkıda bulunan Doç. Dr. Öztürk

Emirođlu'na; yayım aŐamasında desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Yakup elik'e; yardımlarını gördüğüm Yrd. Doç. Dr. Glсен BaŐ'a; ArŐ. Gör. Sevda Eratalay'a, ArŐ. Gör. M. Arif Erzen'e; çalışma ortamımı paylaŐtıđım meslektaŐlarım ve sıkıntılarım ortak olan aileme teŐekkürü bir borç bilirim.

Selma BAŐ
Van- Nisan 2012